

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-119-126>

УДК 37.09: 37.01/.09. 379.8

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0281-824X>

Тетяна Скирда,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету,
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті актуалізовано питання національно-патріотичного виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти як системної і цілеспрямованої діяльності. Наголошено, що національно-патріотичне виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти передбачає використання форм і методів роботи, які спрямовані на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Проаналізовано готовність педагогів до розроблення, апробації та впровадження в освітній процес педагогічних інновацій як необхідного компонента професійної діяльності. Визначено, що більшість педагогів готові до впровадження інноваційних форм роботи, відкриті до удосконалення чи оновлення власної освітньо-виховної практики шляхом створення, адаптації та популяризації нових ефективних форм та методів роботи.

Охарактеризовано та розкрито змістове наповнення найбільш ефективних форм роботи з національно-патріотичного виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти, окреслено напрями роботи освітнього закладу з національно-патріотичного виховання.

Закцентовано увагу на важливості використання у педагогічній практиці таких методів і форм діяльності, які спрямовані на розкриття індивідуальності особистості дитини.

У висновках підтверджено, що виховний простір освітнього закладу має стати для дитини джерелом гуманістичних цінностей та смислів, які скеровуватимуть її на самореалізацію, самоствердження, розвиток та зростання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, патріотизм, учнівська молодь, форми і методи патріотичного виховання.

© Тетяна Скирда, 2022

Вступ. Шлях до свободи і незалежності України лежить через виховання підростаючого покоління на основі історичної правди та національної гідності через формування цінностей україноцентризму та європоцентризму [6]. Тож сьогодні одним із викликів, що стоїть перед суспільством, є формування національно-культурної ідентичності і духовної безпеки нації. Це питання розкривають у своїх дослідженнях науковці: І. Бех, П. Вербицька, Т. Воропаєва, В. Гоцуляк, Ж. Денисюк, Я. Дубров, М. Єщенко, Ю. Івченко, Н. Лютко та ін.

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян зумовлюється

необхідністю консолідації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення національно-патріотичного виховання. Життєво необхідним є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу. Ключовим внутрішнім фактором духовної безпеки нації виступає національна самоідентифікація, яка втілюється у почуттях-цінностях – «Я – Українець» – «Ми – Українці». Досягнення зазначеної «безпеки» можливе лише за умови успішної реалізації системи патріотичного виховання у закладах освіти [1].

Мета та завдання. Мета статті – актуалізувати питання національно-патріотичного виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти як системної і цілеспрямованої діяльності.

Основними завданнями визначено: обґрунтувати змістове наповнення національно-патріотичного виховання, проаналізувати готовність педагогів до впровадження інноваційних форм та методів роботи, охарактеризувати форми та методи роботи з національно-патріотичного виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти, окреслити напрями роботи освітнього закладу з національно-патріотичного виховання.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано методи: теоретичні (аналіз нормативного забезпечення з питань патріотичного виховання, наукових джерел тощо), статистичні (кількісний і якісний аналіз даних, їх систематизація).

Дослідження проводилося протягом 2021 – 2022 р.р. на базі закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти у Київській, Сумській, Черкаській, Одеській областях. Загальна вибірка респондентів (педагогів закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти) становить 135 осіб.

Результати дослідження. Національно-патріотичне виховання у виховній системі закладів загальної середньої та позашкільної освіти передбачає використання форм і методів роботи, які спрямовані на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно повинно здійснюватися на всіх етапах навчання в освітньому закладі й забезпечувати всебічний

розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України [3].

Суттєвою у професійній діяльності педагога є готовність до зміни характеру взаємодії в освітньо-виховному процесі. Педагог повинен бути готовим до вмотивованої професійної діяльності, здатним працювати не лише по-новому, а й бути ініціатором інноваційних процесів. Готовність педагога до розроблення, апробації та впровадження в освітній процес педагогічних інновацій є необхідним компонентом його професійної діяльності [2].

Важливим індикатором ефективності виховних впливів є готовність педагогів до впровадження інноваційних форм та методів роботи (рис. 1).

Як засвідчують дані, 31,9 % педагогів створюють та продукують інновації, апробують їх на практиці, постійно вдосконалюють, популяризують власні розробки. 62,2 % постійно впроваджують у практику інноваційні форми роботи, проте у переважній більшості використовують вже наявний виховний інструментарій та апробований досвід. Близько 5,9 % педагогів надають перевагу традиційним формам роботи.

Впровадження педагогами інноваційних форм та методів роботи

Рис. 1. Діаграма 1. Впровадження педагогами інноваційних форм та методів роботи

Важливо, що переважна більшість педагогів готові до впровадження інноваційних форм роботи, відкриті до удосконалення чи оновлення власної освітньо-виховної практики шляхом створення, адаптації та популяризації нових ефективних форм та методів роботи.

Серед найбільш ефективних та сучасних форм роботи педагоги акцентують увагу на наступних (діаграма 2):

- соціальні проекти, як форма участі учнівської молоді у житті суспільства. Участь у створенні та реалізації проектів дозволяє отримати унікальний досвід вирішення соціальних питань через власні ініціативи. У контексті національно-патріотичного виховання проект є одним із інноваційних інструментів щодо організації патріотично спрямованої діяльності учнів. Проекти, спрямовані на виховання громадянина-патріота, формування загальнолюдських цінностей учнівської молоді, творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення, сприяють поглибленню демократичних процесів та розбудові громадянського суспільства в Україні;

- патріотичні квести, участь у яких допомагає вихованцям під час виконання ігрових завдань проявити активну готовність до командної взаємодії в різних ролях; брати активну участь у спільній діяльності. Використання патріотичних квестів у практиці національно-патріотичного виховання в освітніх закладах не лише підвищує ефективність виховних впливів, а й відкриває перед учнями широкі можливості для прояву морально-вольових якостей (відповідальності, активності, ініціативності, лідерства, рішучості, гідності) тощо;

- сторітелінг, як інструмент створення та розповіді історій на відповідну тематику. Цей метод, який застосовують у навчанні та вихованні, є одним із способів урізноманітнити виховну діяльність. У сучасних умовах, коли організація освітнього процесу може нести в собі велику кількість ризиків та невизначених факторів, сторітелінг є зручним та простим у використанні інструментом для спілкування та навчання дітей. Сторітеллінг допомагає формувати ціннісні установки, засвоювати норми поведінки, розвивати емпатію, навички аналізу і переробки зовнішньої інформації.

- спортивні змагання, естафети, військово-спортивні та військово-патріотичні ігри (дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), збори-змагання юних рятувальників «Школа безпеки»; військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот» тощо). Широкий функціонал таких форм роботи перетворює ігри на школу поведінки, простір для самовдосконалення та самореалізації, де ігрові елементи органічно поєднуються зі

ціннісними та змістовими установками, які закладаються педагогом.

● дискусії, дебати, інтерактивні лекції. Такі форми роботи вимагають від учасників активної участі та постійної обробки інформації. Це двосторонній процес, який передбачає частий зворотний зв'язок як від педагога, так і від учасників. Така форма донесення інформації дозволяє педагогу сконцентрувати увагу учнів на важливих аспектах і, разом з тим, залучити їх до обговорення, закріпити в пам'яті отриману інформацію тощо. Побудова проблемного спілкування у формі діалогу мотивує учнів до осмислення, аналізу та пізнання, дає можливість проявити себе, свої переконання, розібратися в обговорюваних питаннях, виховує самостійність суджень.

Ефективні форми роботи з національно-патріотичного виховання

Рис. 2. Діаграма 2. Ефективні форми роботи з національно-патріотичного виховання

В основу національно-патріотичного виховання повинні бути покладені такі підходи, як організація участі вихованців у діяльності, що спрямована на виховання їхніх почуттів, потреб, інтересів, готовності брати відповідальність за свої вчинки, долю держави, духовне збагачення особистості, підвищення рівня відчуття дитиною себе частинкою національної культури. Важливо також у педагогічній практиці використовувати методи і прийоми виховного впливу, спрямовані на розкриття індивідуальної неповторності кожної особистості, яка, вільно розвиваючись в атмосфері позитивної емоційності, виступає носієм патріотичних цінностей, що виявляються в її свідомості та поведінці [7].

Обговорення. Питання національно-патріотичного виховання є актуальним в галузі психолого-педагогічної науки й висвітлюється у роботах І. Беха, М. Боришевського, Л.

Дробижевої, Н. Висоцької, В. Роменця, Г. Ващенко, В. Євтуха та інших. Авторське бачення особливостей формування національно-культурної ідентичності представлено у дисертаційних дослідженнях К. Журби, С. Веселовського, І. Вільчинської, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук [1].

Національно-патріотичне виховання набуває характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, організацій громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй Українській державі [5].

Висновки. Варто визнати, що цілі покоління українців були виховані в душі національного самозречення внаслідок формування почуття національної меншовартості, покривдженості, комплексу неповноцінності, навіювання переконання в перевазі «старшого брата». Навмисне поширення російськомовної літературної та музично-пісенної продукції, висвітлення неправдивої історії, висміювання українського характеру і традицій формувало явище етноциду. Сьогодні ми усвідомлюємо, що така діяльність була спрямована на позбавлення України усіх ознак культурної та духовної самостійності.

Саме тому національно-патріотичне виховання має бути основою виховної системи сучасних закладів загальної середньої освіти України аби це глибоке почуття любові до своєї країни плекалося і примножувалося у кожному наступному поколінні. Відповідно, напрями роботи освітнього закладу з патріотичного виховання учнів мають бути спрямовані на:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності

взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;-
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [4].

Важливо, щоб виховний простір освітнього закладу став для дитини джерелом гуманістичних цінностей та смислів, які скеровуватимуть її на самореалізацію, самоствердження, розвиток та зростання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Журба К. О. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. Гірська школа українських Карпат. 2017. № 16. С. 24-33.
2. Михайлишин Р. Професійна готовність педагога до інноваційної діяльності: якісний аспект. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 31. С. 11-18.
3. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 10.08.2022)
4. Національно-патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
5. Стратегія національно-патріотичного виховання (2019): затверджено Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 10.08.2022)
6. Гернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: [монографія]. Житомир: Рута, 2008. 300 с.
7. Швецова І. В. Активізація взаємодії педагогів та сім'ї у залученні дітей до спільної патріотичної діяльності. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару /ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Філімонова Т. В. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. ; рецензент Сухомлинська О. В., Коляда Н. М.]. Київ: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2016. С. 21-22.

References

1. Bekh, I. D., & Zhurba, K. O. (2017). Kontseptsiiia formuvannia u pidlitkiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The concept of formation of national and cultural identity among teenagers in general educational institutions]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat*, 16, 24-33.
2. Mykhailyshyn, R. (2016). Profesiina hotovnist pedahoha do innovatsiinoi diialnosti: yakisnyi aspekt [Professional readiness of a teacher for innovative activities: qualitative aspect]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna*, 31, 11-18.
3. The President of Ukraine. (2002). *Natsionalna doktryna rozvytku osvity* [National doctrine of

education development] (*Decree No 347*, April 17). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

4. Ministry of Education and Science of Ukraine. *Natsionalno-patriotychne vykhovannia*. [National and patriotic education]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/natsionalno-patriotichne-vihovannia>

5. The President of Ukraine. (2019). *Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia* [Strategy of national and patriotic education]. (*Decree No 286/2019*, May 18). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

6. Ternopil'ska, V. I. (2008). *Sotsialno-komunikatyvna kultura shkoliara: shliakhy skhodzhennia* [Students' social and communicative culture: Ways of ascent]. Zhytomyr: Ruta.

7. Shvetsova, I. V. (2016). Aktyvizatsiia vzaiemodii pedahohiv ta simi u zaluchenni ditei do spilnoi patriotychnoi diialnosti [Activation of the interaction of teachers and the family in the involvement of children in joint patriotic activities]. *Ukrainski pedahohy pro natsionalno-patriotychne vykhovannia: Conference Proceedings* (pp. 21-22). Kyiv: DNPB Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho.

Tetiana Skirda,

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Faculty of International Relations National Aviation University,
Kyiv*

NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION AS THE BASIS OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. *The article updates the issue of national-patriotic education in the educational system of general secondary and out-of-school education institutions as a systematic and purposeful activity. It is emphasized that national-patriotic education in the educational system of general secondary and out-of-school education institutions involves the use of forms and methods of work that are aimed at involving students in the deep layers of national culture and spirituality, the formation of national worldview positions, ideas, views and beliefs in children and youth based on the values of national and world culture.*

The readiness of teachers to develop, test and introduce pedagogical innovations into the educational process as a necessary component of professional activity was analyzed. It was determined that the majority of teachers are ready to implement innovative forms of work, are open to improving or updating their own educational practice by creating, adapting and popularizing new effective forms and methods of work.

The content of the most effective forms of work on national-patriotic education in the educational system of institutions of general secondary and out-of-school education is characterized and disclosed, the directions of work of an educational institution on national-patriotic education are outlined.

Attention is focused on the importance of using such methods and forms of activity in pedagogical practice, which are aimed at revealing the individuality of the child's personality.

The conclusions confirm that the educational space of the educational institution should become a source of humanistic values and meanings for the child, which will direct it to self-realization, self-affirmation, development and growth.

Keywords: *national-patriotic education, patriotism, student youth, forms and methods of patriotic education.*

Стаття надійшла до редакції 11.07.2022
Стаття прийнята до публікації 28.09.2022